

Foto: Svenska Filminstitutet

Tala! Det är så mörkt

Tala! Det är så mörkt skildrar mötet mellan en judisk läkare som flydde undan nazisterna som barn och en ung nynazist som börjat glida ifrån sitt gäng. I en serie laddade samtal väcks komplexa frågor om våld, antisemitism, utsatthet och barndomstrauman. Så småningom väcks även ett visst hopp men allt ställs på sin spets när Jacob berättar att hans pappa och syster mördades i Förintelsen varpå Sören påstår att den aldrig har hänt.

Denna filmhandledning ingår i Filmpedagogiskt paket för undervisning om de nationella minoriteterna.

EN FILMHANDLEDNING FRÅN SVENSKA FILMINSTITUTET
Rekommenderad för årskurs 7 - 9

Svenska
Filminstitutet

Om filmhandledningen

Denna filmhandledning ingår i Filminstitutets satsning Filmpedagogiskt paket för undervisning om de nationella minoriteterna. Om det är inom ramen för temat nationella minoriteter som du har tänkt att visa *Tala! Det är så mörkt* så kan du med fördel börja med att titta på vår huvudhandledning som ger en övergripande ingång till vilka de fem nationella minoriteterna är och på vilka grunder de erkänts som nationella minoriteter.

Filmen och läroplanen

Tala! Det är så mörkt skildrar mötet mellan en judisk läkare och en nynazist i 90-talets Sverige. Jacob flydde till Sverige som barn undan Förintelsen; fadern och systemen mördades i Auschwitz. Sören har levt med våld hela sitt liv och finner trygghet hos Jacob, men är Förintelseförnekare. Det komplexa samtal som uppstår dem emellan ger utmärkta ingångar till att diskutera historisk och samtida antisemitism, rasism och främlingsfientlighet i enlighet med läroplanens mål att skolan ska bemöta främlingsfientlighet med ”kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser.”

Skolan ansvarar för att varje elev ska få kunskaper om de nationella minoriteternas (judar, romer, urfolket samerna, sverigefinnar och tornedalingar) kultur, språk, religion och historia, samt att elever ”genom ett historiskt perspektiv” kan ”utveckla en förståelse för samtiden och en beredskap inför framtiden”. Jacob spelas av Etienne Glaser och bygger till stor del på hans egen livshistoria. Med hjälp av det kompletterande material som denna handledningen erbjuder ger filmen underlag för att diskutera den judiska minoritetens erfarenheter på 1900-talet, och i synnerhet den samlade danska judenhetens dramatiska räddning till Sverige undan nazisterna.

Judar i Sverige

Judar är en minoritet med rötter i Mellanöstern, som de senaste tvåtusen åren har levt spridda över hela världen. I Europa har judar levt sedan antiken. Svenska judars historia har successivt gått från lagfästa former av diskriminering till jämställt medborgarskap. Men antisemitismen har samtidigt haft en stark närvaro i delar av samhället och fortsätter att påverka judiskt liv idag.

De första judarna kom till Sverige på 1600-talet, men redan 1685 förbjöds judar att praktisera sin religion i landet. 1774 blev tyskfödde Aaron Isaac den första ju-

den som fick stanna i Sverige utan att tvingas konvertera till kristendomen. Samtidigt fick judar bilda sin första församling i Stockholm. 1782 infördes en lag som förbjöd judar att bo i andra svenska städer än Stockholm, Göteborg och Norrköping. Sverige ställde dessutom ekonomiska krav som gjorde det omöjligt för alla utom de mest förmögna judarna att stanna. De få som hade råd skulle under lång tid ha en rad diskriminerande lagar att förhålla sig till, med starkt reglerade möjligheter till försörjning och starkt begränsad rörelsefrihet. Lagen behandlade judar som en främlingskoloni snarare än en svensk minoritet och fram till 1838 var det enligt svensk lag förbjudet för judar att gifta sig med icke-judar. Först 1849 fick svenska judar tillåtelse att vittna i domstol, från och med 1854 fick judar bo överallt i landet, och 1870 kan de anses ha blivit jämställda medborgare enligt lag.

Sedan slutet av 1800-talet har judisk invandring till Sverige ofta varit en direkt konsekvens av förföljelser i närliggande länder, inte minst sekelskiftets Tsarrysland och det av Nazityskland ockuperade Europa. Under andra världskriget begick nazisterna det historiskt grövsta övergreppet på judar som folk, Förintelsen, ett långtgående försök att utrota världens alla judar, med sex miljoner mördade som resultat. Sveriges roll under denna tid är omdebatterad. Det var på Sveriges och Schweiz oberoende begäran som nazisterna 1938 införde särskilda ”J-pass” som gjorde det lättare för gränspoliserna att identifiera och avvisa judiska flyktingar. 1943 bidrog dock Sverige till att nästan hela Danmarks judiska minoritet undkom Förintelsen. 10 000 judar togs senare emot i slutet av kriget. Den senaste vågen av judiska flyktingar kom till följd av den antisemitiska kampanj som polska kommunistregimen genomdrev 1967–68 och som tvingade judar i landsflykt. Nyare grupper inkluderar judar som kom på 90-talet från Ryssland.

Representationen av judar i svensk film

Antisemitiska föreställningar har länge varit vanligt förekommande i majoritetssvensk kultur och även gjort ett tydligt avtryck på filmhistorien. I den populära skämttidningen *Strix* som publicerades mellan 1898 och 1924 framställdes judar som kroknästa, giriga och manipulativa, allt enligt klassiska antisemitiska stereotyper. Judar i Sverige må ha fått sina medborgerliga rättigheter redan 1870, men ingen skulle få missta dem för ”äkta” svenskar. Man accentuerade därför deras förmodat främmande drag: fetlagda, kroknästa, mörkhåriga, med bruten svenska.

Den svenska 30-talsfilmen präglades av föreställningar om ”den svenska folkstammens” överlägsenhet, något man gärna skildrade genom att kontrastera majoritets-svenska hjältar med minoritetssvenska skurkar. Skurken var i övervägande grad en antisemitisk stereotyp med lång historia: ”den judiska ockraren”. Enligt filmforskare Rochelle Wright innehöll en av tio svenska filmer antisemitiska element under denna tid. Ett uppmärksammat exemplen är succéfilmen *Pettersson & Bendel* (Per-Axel Branner, 1933), vars antisemitiska niddbild av karaktären Bendel var så effektiv att filmen blev utvald till propagandaverktyg av Hitlers regim. Premiären i Nazityskland ledde till ett flera dagar långt upplopp med attacker på judar och judisk egendom.

Under krigsåren ändrades representationen av judar i svensk film. Från att ganska genomgående ha skildrats som manipulativa och giriga, fick judar nu oftare vara finkänsliga, kultiverade och bildade. Det var en mer positiv bild, men som Wright påpekar inte långt från en annan stereotyp – att alla judar skulle tillhöra en intellektuell elit. Faktum är att svensk filmproduktion ända in i våra dagar har haft stora svårigheter med representationen av judar. Förintelsen genererade en generell beröringsångest – från de antisemitiska stereotyper som dominerade svensk film innan kriget blev nu bilder av judar över huvud taget försvinnande få, med undantag av en handfull svenska filmer som försökte skildra Förintelsens spår, däribland Jörn Donners *Tvärbalk* (1967).

Det var samtidigt i detta tomrum efter den majoritets-svenska blicken på judar, som en handfull svenska

aktörer med judisk bakgrund kunde träda fram och börja skildra sina egna erfarenheter. Erland Josephson skrev manuset till TV-pjäsen *Benjamin* (1960, regi: Hans Abrahamson) som var banbrytande i sin konfrontation med antisemitismen i Sverige. Och 1976 hade *Hallo Baby* premiär (regi: Johan Bergensträhle) – Marie-Louise Ekman halv självbiografiska skildring av sitt sökande efter sin identitet, där hennes judiska påbrå på fädernet spelar en viss roll. Ekman samskrev manus med Bergensträhle och spelar huvudrollen som lekfull och naiv konstnärssjäl.

Självrepresentation är ett viktigt steg mot att frigöra sig från rasistiska stereotyper. Den som är uppvuxen i en kultur har en unik inblick i dess nyanser och besitter kulturella erfarenheter som kan vara svåra att förstå och förmedla utifrån. Men självrepresentation ger inga garantier för detta. När Ekman karaktär ska ”testa” sin judiska identitet gör hon det genom att förkroppsliga en antisemitisk karikatyr. Den ljusa, rödhåriga skådespelerkan skaffar svart, vildvuxet hår – inklusive könshår och mustasch. Hon låtsas ha stor kroknäsa och ojar sig på ett stereotypiskt sätt framför spegeln.

Antikhandlaren Isak Jacobi (spelad av Erland Josephson) i Ingmar Bergmans *Fanny och Alexander* (1982) är inte bara den troligtvis mest kända judiska karaktären i en svensk film utan även den kanske mest komplexa. Jacobi förkroppsligar flera judiska stereotyper: han är bankir och han besitter krafter mellan det gudomliga och demoniska. Men han är samtidigt finkänsligt skildrad som människa: en åldrad älskare och en älskvärd

Foto: Svenska Filminstitutet

Foto: Svenska Filminstitutet

morfarsgestalt. I filmens klimax iklär sig Jacobi även rollen som den stereotypa ockraren, men gör det i syfte att rädda Fanny och Alexander från deras sadistiska och antisemitiska styvfar biskop Vergéus (Jan Malmström). Att iklä sig "sin egen" stereotyp kan även vara ett verktyg för att synliggöra den andres fördomar.

Svensk film har med få undantag pendlat mellan två lägen: att skildra judar utifrån etablerade stereotyper och att inte skildra judar alls. Och "juden" gestaltas rätt genomgående som "den andre": en enskild karaktär vars "judiskhet" sticker ut från den majoritetssvenska omgivningen.

Från och med 90-talet släpps ett antal filmer som skildrar judiska familjer ur ett "vi"-perspektiv. Här kan Susanne Biers Freud flyttar hemifrån (1991) och Kådisbellan (1993) nämnas. När *Kådisbellan* kom ut fyllde den ett tomrum. Roland var en karaktär för svensk-judiska barn att identifiera sig med: smart och verbal. Han vågar hävda sin svenskhet i ett samhälle som ständigt påminner honom om att han ses som främmande och han står upp mot antisemitiska plågoandar.

- Diskutera gestaltningen av Jacob i relation till hur judar har i skildrats svensk film. Skildras han i enlighet med några av de judiska stereotyper som nämnts eller bryter han mot dessa? Får han inta en "vi"-position, det vill säga att hans perspektiv också blir filmens perspektiv? Eller känns det som att han gestaltas utifrån, att han visas upp som något främmande: "den andre"?

Handling

Vi befinner oss i en tågkupé där en medelålders man sitter och läser tidningen. Det ska visa sig att han heter

Jacob och är läkare. Lugnet bryts av att Jacob ser ett gäng nynazister misshandla en man på perrongen. En av killarna i gänget kommer plötsligt inrusande i tågkupén. De andra i gänget upptäcker att han har stuckit och hotar honom genom fönstret. Tåget lämnar stationen.

Den unge nynazisten heter Sören. Han blöder från huvudet. Jacob ger honom något att stoppa blödningen med. Han ger även Sören sitt visitkort med adressen till vårdcentralen och ber att Sören ska komma dit och få såret omlagt. När Jacob stigit av tåget och är på väg längs perrongen passerar Sören honom och säger hotfullt och hatfyllt: "Jude!" Ordet väcker ett minne hos Jacob. I barndomen, på en annan järnvägsperrong – på flykt undan nazisterna – råkade Jacob springa in i en stolpe. Jacob minns hur en tysk soldat närmade sig hotfullt med sin hund, drog sin bajonett ur skidan – men la den försiktigt mot den lille pojken panna för att stoppa svullnaden.

Vi är hemma hos Sören i hans pojkrum. Utanför dörren försöker hans mamma få kontakt med honom. Sören är aggressiv och spelar musik på hög volym. Han skriker till mamman att hon ska försvinna för han "rustar sig för krig". Hans rum är fyllt med bilder från andra världskriget, porträtt av Karl XII och nazistiska symboler. Sören beger sig till vårdcentralen men avstår till en början från att ta kontakt med Jacob. Senare på en rockkonsert börjar en flicka prata med honom men han svarar inte. Vi hör hennes röst som han uppfattar den, vridet och mardrömslikt.

Sören tar så småningom kontakt med Jacob på vårdcentralen. De har ett trevande samtal. Jacob vill att de ska träffas igen, hemma hos honom. Fortsättningsvis varvas deras samtal hos Jacob med drömlika sekvenser där Sören befinner sig ensam i sitt rum eller tillsammans med

sina skinheadkompisar som super och hetsar varandra till våldshandlingar och attentat. Under terapisaamtalen framkommer att Sören och Jacob har en del gemensamt. Jacob kom som judiskt flyktingbarn till Sverige och ser något av sig själv i Sören – en jäktad själ, jagad av traumatiska minnen i barndomen och av de alltmer hotfulla kamraterna i nazistgänget. Likt Sören blev Jacob slagen av sina föräldrar. Men Jacob bär även på ett djupare trauma som så småningom kommer fram – hans pappa och syster blev mördade i koncentrationslägret Auschwitz under Förintelsen

Den labila Sören pendlar mellan att närma sig Jacob och fjärma sig från nazistgänget, och att försöka skrämman bort Jacob genom hotfullt beteende, rasistiska monologer och antisemitiska tirader. Parallellt med samtalen intervjuar Jacob Sörens föräldrar för att försöka förstå grunden till hans hat. Sörens mamma lever i förnekelse angående sonens nazistiska sympatier. Pappan låtsas inte heller veta något och blir själv defensiv när det framkommer att Sören under samtalen insinuerat att fadern utsatt honom för fysisk och psykisk misshandel under hela hans uppväxt.

Det sista samtalet i filmen mellan Sören och Jacob sker på vårdcentralen. Jacob talar om att han ska på en läkarstämman och att de därför måste ställa in ett av sina kommande möten. Sören börjar plötsligt anklaga Jacob för att ha ljugit om sin syster och far, eftersom Förintelsen, menar Sören, är en lögn. Jacob har tidigare markerat att han inte tolererar vissa uttryck och beteenden – som när Sören talat om ”lampsjärmsjudar”, betett sig aggressivt eller talat hotfullt om Jacobs familj. När det visar sig att Sören dessutom är Förintelseförnekare blir måttet rågat. Jacob säger att de inte kan fortsätta ses om Sören håller fast vid lögnen att Förintelsen aldrig har inträffat.

Jacob reser till läkarstämman i Stockholm. Även Sören är i Stockholm för att demonstrera vid Karl XII:s staty i Kungsträdgården med sina nazistkamrater. Sören deltar i konfrontationen som uppstår mellan nynazister, motdemonstranter och polis men håller sig själv i bakgrunden. På tåget på väg hem från Stockholm träffas Sören och Jacob på nytt. Jacob frågar Sören om han var med i Kungsträdgården och Sören svarar: ”Det var därför jag reste. Men jag kunde liksom inte vara där.” När Jacob visar att han uppskattar svaret, blir Sören rasande och går till fysiskt angrepp mot honom. Ingen i tåget kommer till Jacobs räddning. Slutligen släpper Sören självmant taget om Jacob och vill springa sin väg. Jacob springer efter och trycker upp honom mot en spegel. ”Jag önskar att jag kunde döda dig”, säger Sören frustrerat. ”Det skulle du kunna om du ville”, svarar Jacob. ”Jag önskar att jag ville”, säger Sören knappt hörbart.

I filmens sista scen sitter Sören och Jacob återigen ensamma i en tågkupé. Jacob frågar Sören om han tänker komma till deras nästa samtal. Sören svarar inte men ler efter ett tag ett kort leende innan hans ansiktsuttryck återgår till sitt vanliga tvetydiga allvar, på en och samma gång hotfullt och jäktat.

Att leva i en antisemitisk värld – från antiken till idag.

KSören ger återkommande uttryck för antisemitiska föreställningar. De är helt centrala för den nynazistiska ideologi som driver honom och hans gäng. Antisemitismen är högst levande och utspridd än idag och för att diskutera den i klassen är det viktigt att känna till dess långa historia.

Antisemitism är det vedertagna ordet för fientlighet mot judar. Den kan spåras ända tillbaka till antiken och befästes från och med 300-talet genom kristna kyrkans genomslag i Europa. Redan på 1100-talet riktades falska anklagelser mot judar om ritualmord på kristna barn. På 1300-talet anklagades judar för att ligga bakom pesten. 1492 fördrev den katolska regimen alla judar från Spanien. Kort därefter inledde protestantismens grundare Martin Luther sina antijudiska hetskampanjer. I Östeuropa var antijudiska pogromer (förföljelser och massakrer) ett standardinslag från 1600-talet och framåt, ibland med tiotusentals döda. Luther skulle så småningom bli en viktig inspirationskälla för det moderna judehatets framväxt inte minst i Tyskland, som dock var mer nationalistiskt än religiöst betingat. Pseudovetenskapliga idéer om de icke-vita ”rasernas” underlägsenhet sammanföll med konspirationsteorier om judars påstådda makt – ett modernt rasistiskt judehat som kulminerade i nazisternas utrotningsförsök.

Det finns en seglivad myt om att antisemitismen blev otänkbar efter Förintelsen. I själva verket tog det inte lång tid innan judar åter skulle angripas. Idag är antisemitismen på frammarsch i stora delar av världen. 2012 sköts tre judiska barn och en rabbin ihjäl på en judisk skola i Frankrike. 2014 ledde en antiisraelisk demonstration till att judiska butiker vandaliserades och en fullsatt synagoga angreps i Paris. Händelsen har jämförts med pogromer. Samma år öppnade en man eld mot judiska museet i Bryssel. Fyra dog. 2015 belägrades en kosher-affär i Paris. Ytterligare fyra mördade. Samma år sköts en judisk vakt ihjäl utanför stora synagogan i Köpenhamn. Mannen vaktade då en bat mitzvah-fest med 80 deltagare. 2017 brandbombade en grupp män synagogan i Göteborg. Där inne firade ett 30-tal ungdomar den judiska högtiden chanukkah. Och 2018 skedde en massa-

Foto: Svenska Filminstitutet

ker där elva mördades i en synagoga i Pittsburgh i USA.

Antisemitismen gör sig ständigt påmind. Säkerhetsåtgärder, inklusive vakter och polisbeskydd, har blivit vardag för många judar, vars synagogor, skolor, och föreningar utgör möjliga mål för antisemitiska attentat. Därtill kommer den antisemitiska propaganda som florerar inte minst inom högerextrema, en del vänsterextrema, samt islamistiska kretsar, men även inom politiskt mer svårdefinierade nätverk vars gemensamma nämnare är tron på konspirationsteorier. En konsekvens av situationen för judar idag är att många inte vågar berätta om sin bakgrund. En annan är att många judar lämnar Europa. 2015 flyttade 8 000 franska judar till Israel, en rekordhög siffra, men samtidigt ett tecken i tiden. Allt fler judar frågar sig om de har en framtid i ett Europa där hotbilden är mer eller mindre konstant, men solidariteten med judar är villkorad.

- Hur har antisemitismen sett ut i Sverige? Se texten ”Antisemitiska bilder i Sverige 1900-1945” i Kunskapsbanken Bilders Makt. Har ni stött på liknande bilder idag? I vilka sammanhang då?

- Analysera Sörens föreställningar om judar utifrån materialet i Kunskapsbanken Bilders Makt. Varifrån tror ni att han har fått sina antisemitiska idéer? I filmen skildras nynazisterna bara som ett gäng misslyckade ungdomar med alkoholproblem. Är det trovärdigt att de agerar ensamma? Diskutera propagandans roll för spridningen av antisemitism, rasism och främlingsfientlighet.

Jacob och Etienne – två judiska flyktingbarns sammanflätade livsöden

Tala! Det är så mörkt inleds med texten ”Sören finns. Jacob Finns.” Detta behöver inte tolkas som att just de finns i verkligheten, utan att deras karaktärer bygger på verkliga livsberättelser. Jacob spelas av Etienne Glaser, vars familj flydde från Danmark till Sverige på grund av att de var judar. Etienne var sex år och en del av det vi hör Jacob berätta bygger på Etiennes eget liv.

Se ”Etienne Glaser om familjens flykt” (<https://www.youtube.com/watch?v=vdzyWXObmdc>). Läs även gärna artikeln ”Danskarnas trots räddade familjer” där Glasers egen livsberättelse sätts i en vidare historisk kontext av de danska judarnas flykt till Sverige under andra världskriget. (<https://www.expressen.se/nyheter/inloggad/danskarnas-trots-raddade-familjer/>)

- Fundera på vad det finns för likheter och skillnader mellan Jacobs och Etiennes två berättelser. Tror ni att karaktärerna upplever sin nuvarande livssituation ungefär likadant? Om inte, varför?

- Spelar det någon roll för er upplevelse av filmen att mycket av det som karaktären Jacob berättar har hänt skådespelaren Etienne på riktigt?

I intervjun nämner Etienne den flyktingdebatt som pågår idag, där flyktingar oftast beskrivs som ett problem för Sverige, och där man mer sällan frågar vad flyktingarna faktiskt flyr från.

- Ta reda på varifrån och ifrån vad människor flyr till Sverige idag. Diskutera attityderna kring flyktingar i samhällsdebatten. Hur förhöll sig Sverige till de judar som flydde från nazisternas förföljelser? Ta gärna hjälp av tidslinjen på <https://www.levandehistoria.se/sverige-forintelsen/>.

Både Jacob och Etienne beskriver Sverige som deras trygga tillflyktsort. Berättelsen om hur de tog sig upp på svenskt land från flyktingbåten tycks ha ett definitivt avslut – nu var de framme, nu var de säkra. Samtidigt berättar Jacob i en annan scen ett minne om hur han hugger med en kniv i matbordet, frustrerad över att hans mamma inte pratar om att pappan och syster har blivit mördade i Auschwitz. ”När ska vi dö?”, frågar han mamman. ”När kommer de och dödar oss?”

- Jacob undrar inte om, utan när de kommer att bli dödade (för att de är judar). Fundera på hur insikten att man kan bli mördad på grund av sitt ursprung påverkar en människa. På vilket sätt kan Jacobs barn ha påverkats av att deras farfar och faster mördades för att de var judar? Ta reda på vad som menas med ”andra generationens överlevande” och vilka konsekvenser det kan ha.

- I en scen säger Jacob han att han vill vara för Sören det som Sverige var för honom: en trygg tillflyktsort. Men är Jacob verkligen så trygg i Sverige? Och vad representerar Sören för Jacob?

- Sören är inte den enda som gör en sak av att Jacobs judiska härkomst. I en scen undrar två poliser hur Jacob stavar sitt namn och konstaterar att ”Ja, då var det så.” Efter en pinsam tystnad säger den ena att han har varit i ”Eliat” (det vill säga turistorten Eilat i Israel). Vad vill filmen förmedla med denna scen? Varför är det så viktigt för poliserna att konstatera att Jacob är jude? Hur tror ni att Jacob upplever deras fråga? Kan begrepp som rasifiering och rasprofilering belysa spänningen i denna scen?

Sören och Förintelseförnekarna

Det har alltsedan 1940-talet funnits individer, organisationer, och regimer som aktivt ägnat sig åt att sprida den falska idén att Förintelsen är kraftigt överdriven eller aldrig har inträffat. Att det ligger i nazisters intresse att förneka sina brott är föga förvånande, men Förintelseförnekelse förekommer även inom andra politiska nätverk. Ett av de mest uppmärksammade fallen var den engelskfödde akademikern Robert Faurisson, som dömdes för Förintelseförnekelse i Frankrike, där förnekelse

utgör ett brott, men som skulle komma att stöttas bl a av regimen i Iran, där Förintelseförnekelse utgör ett återkommande inslag i regimens propaganda. Faurisson blev på 1990-talet inbjuden att tala på den antisemitiska svenska radiokanalen Radio Islam, grundad av Förintelseförnekaren Ahmed Rami, som själv hade dömts till fängelse för hets mot folkgrupp.

Framåt slutet av Tala! Det är så mörkt anklagar Sören Jacob för att ljuga. Han påstår att Jacobs pappa och syster inte kan ha blivit mördade i Auschwitz eftersom hela Förintelsen är en lögn. Jacob har svårt att försvara sig mot anklagelsen, dels för att den är så absurd att han inte ens är säker på att Sören menar allvar, dels av smärtan från att Sören trampar i hans livs djupaste sår.

- Varifrån kan Sören ha fått idén att Förintelsen är en lögn? Tror han det på allvar eller kan det finns det andra skäl till att han säger så just då? Vad tror ni det gör med Jacob att höra att han ljugar om minnet av sin mördade familj, det största trauma som han tvingas leva med hela livet?

- Nazisternas minutiösa dokumentation av deras egna brott skulle så småningom utgöra bevis mot dem själva. Till detta tillkommer de otaliga vittnesmålen från offer, vittnen, och förövare. Förintelsen utgör alltså inte bara ett av historiens värsta brott, utan även det kanske mest väldokumenterade. Hur är det möjligt att det trots dessa otaliga bevis finns människor som vägrar att ta in att Förintelsen har hänt? Hur kan man motarbeta denna så kallade faktaresistens?

Dokument och fiktion- historia och nutid

Tala! Det är så mörkt väver återkommande in autentiska arkivbilder: stillbilder från nazisttiden men även rörliga bilder från nazistdemonstrationer och motdemonstrationer på tidiga 90-talet.

- Fundera på när dessa bilder klipps in och diskutera vilka funktioner de kan fylla för filmen?

Ibland verkar filmen vilja upphäva den klara gränsen mellan dokument och fiktion. Tidigt i filmen får vi se en svartvit sekvens på Sörens nazistgång. Nazisternas fana svajar i slow-motion. Estetiken påminner om de tyska nazisternas propagandafilmer på 30-talet. Senare ser vi Sören och hans vänner i samma gryniga videoesetik som verkliga nyhetsklipp från demonstrationer.

- Hur upplever ni sammansmältningen av arkivbilder och fiktiva bilder? Kan ni se några problem med att

blanda dokumentära och fiktiva sekvenser i en och samma film? Vad tror ni att filmen vill uppnå? Hur hänger detta ihop med påståendet i början, ”Sören finns. Jacob finns.”

- På 90-talet hade nazister approprierat den brittiska skinheadkulturens stil: bomberjackor, svarta kängor, rakade skallar. Det blev inte bara en identitetsmarkör utan gjorde dem lätta att identifiera. Hur klär sig nynazister idag? Vilka symboler använder de? Fundera på och diskutera varför användningen av hakkors och öppet heilande nästan har försvunnit från deras repertoar.

1993, när *Tala! Det är så mörkt* kom ut var Sverigedemokraterna fortfarande en del av den ”vit makt”-rörelse som Sören tillhör. Det året dömdes en SD-medlem för att ha bränt ned en moské i Trollhättan och på den årliga SD-demonstrationen ”Engelbrektsmarschen” skandrade SD:s partiledare Anders Klarström jämte skinheads i bomberjackor: ”Sverige åt svenskarna!” och ”Bevara Sverige svenskt!” Idag är Sverigedemokraterna ett av Sveriges största riksdagspartier.

- Ta reda på mer om Sverigedemokraternas historia och fundera på den utveckling som har skett i Sverige från det att partiet bildades 1988 fram till idag. Hur har SD lyckats bli så stora?

Foto: Svenska Filminstitutet

TIPS PÅ FÖRDJUPNING

Filmpedagogiskt paket kring de nationella minoriteterna

Huvudhandledning

Elina – som om jag inte fanns (Klaus Härö, 2003).
Drama om nioåriga Elina som gör uppror mot förtrycket av tornedalska skolbarn i 1950-talets Norrbotten.

Taikon (Gellert Tamas och Lawen Mohtadi, 2015)
Minoritet: romer.
Dokumentär om författaren och romska medborgarrättskampen Katarina Taikon.

Kid Svensk (Nanna Huolman, 2007).
Minoritet: sverigefinnar
Dramakomedi om 12-årig Kid som brottas med sin sverigefinska bakgrund när hon reser med sin mamma från Sverige till Finland.

Sameblod (Amanda Kernell, 2017).
Minoritet: samer.
Drama om samiska Elle Marja som växer upp i rasbiologins tidevarv i 1930-talets Sverige.

Kådisbellan (Åke Sandgren, 1993).
Minoritet: judar.
Självbiografisk dramakomedi om en judisk pojkes tuffa uppväxt i 1920-talets Stockholm.

Turpa kiinni minun haters (Jon Blåhed, 2019)
Minoritet: tornedalingar.
Kortfilm om 22-åriga Maja som återvänder till Tornedalen efter ett dödsfall i familjen.

Filmer

Freud flyttar hemifrån (Susanne Bier, 1991)
Majn harts gehert tsum tatn (Brita Landoff, 1999)

Böcker

Hanna Rajs Lundström: *Armarna* (2018)
Roland Schütt: *Kådisbellan* (1989)
Annika Thor: *En ö i havet* (1996)
Leif Zern: *Kaddish på motorcykel* (2012)
Henrik Bachner: *Återkomsten: Antisemitism i Sverige efter 1945* (2019)

Radio/TV

Arons nya land (UR-serie från 2015 i fyra delar om judars historia i Sverige)
Mitt judiska jag (UR-dokumentär)
P1 – "Vem är jude?"

Webbsidor

- minoritet.se
- Antisemitism – då och nu
Informations- och undervisningsmaterial från Svenska kommittén mot antisemitism (SKMA) och Forum för levande historia.

- Information om judendom från Judiska församlingen i Stockholm

- Kunskapsbanken Bilders Makt
Material om rasistiska stereotyper. Drivs av Mångkulturellt centrum.

- Svenska kommittén mot antisemitism (SKMA)
Religiöst och politiskt obunden organisation som har till syfte att motverka och sprida kunskap om antisemitism och andra former av rasism.

- Forum för levande historia
Arbetar för demokrati och alla människors lika värde med lärdomar från Förintelsen.

- Om detta må ni berätta – en svensk bok om Förintelsen, författad av Stéphane Bruchfeld och Paul A. Levine, och utgiven av Forum för levande historia. Finns att ladda ner på levandehistoria.se

- Zikaron
Förening som erbjuder föreläsningar om Förintelsen för högstadie- och gymnasieskolor. Föreläsarna är barnbarn till överlevande vars minnesberättelser de för vidare.

PRODUKTIONSINFO

Regi: Suzanne Osten
Manus: Niklas Rådström
Foto: Peter Mokrosinski
I rollerna: Etienne Glaser, Simon Norrthon, m fl

Tekniska uppgifter

Speltid: 90 minuter
Censur: Tillåten från 11 år
Svensk premiär: 19 februari 1993
Filmen är digitalt restaurerad av Svenska Filminstitutet och kan bokas för [skolbiovisning](#).

Redaktion

Text: Jonathan Rozenkrantz
Redaktör: Anna Håkansson
Svenska Filminstitutet, 2020
Huvudredaktör för Filmpedagogiskt paket för undervisning om de nationella minoriteterna: Jonathan Rozenkrantz

KONTAKT

filmiskolan@filminstitutet.se
filminstitutet.se/filmpedagogik
Observera

Filminstitutet kan inte garantera att filmen finns i distribution sedan den har slutat visas på ordinarie biografrepertoar. Här kan ni lära er mer om hur en hittar och bokar film för visningar i lärande sammanhang. filminstitutet.se/skolbio